

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἐὰν εἶναι πολλοὶ κόσμοι, καὶ ὁ παρῶν εἶναι ὁ κάλλιστος, καὶ περὶ θαυμάτων.

ΣΜΣ'.

Ἐὰν θεωρήσωμεν τὸν κόσμον ὡς γνωστὸν καὶ ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον, λέγομεν περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶναι σύστημα φαινομένων, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καμμιάς σειρᾶς τελειότης, ἐπειδὴ, ἐνῶ τὸν παρατηροῦμεν, εἴμεθα ἐμπρικλεισμένοι εἰς τόπον καὶ χρόνον. Τὸ ἀπόλυτον λοιπὸν καὶ τέλειον εἶναι ψιλή ἰδέα ἀγνώστου τινος ὄντος, τὸ ὁποῖον ὁ θεωρῶν Λόγος ἀγωνίζεται νὰ τὸ καταλάβῃ, καὶ ποτὲ δὲν θέλει τὸ ἐπιτύχειν.

ΣΜΖ'. Θεωροῦντες οὕτω τὸν κόσμον, θέλομεν ἐξετάσειν ἐνταῦθα δύο ἄλλα ἀκόμη κοσμολογικὰ ζητήματα· α'. Ἄν εἶναι πολλοὶ κόσμοι. β'. Ἄν οὗτος εἶναι ὁ κάλλιστος.

ΣΜΗ'. Τὸ πρῶτον ζήτημα περιέχει τὴν ἐφεξῆς ἔννοιαν. Ἄραγε παρεκτός τῆς ἡμετέρας Γῆς (ἣτις ὀνομάζεται καὶ κόσμος, ὡς ὅταν λέγομεν Περιεπάτησεν ὁ δεῖνα πολὺν κόσμον) ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ὅμοια σώματα; Καὶ ἐκτός τοῦ συστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνάγεται ἡ Γῆμας (τὸ ἡλιακὸν λέγω σύστημα), ἢ ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνάγεται ὁ ἥλιος, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ὅμοια συστήματα; ὅτι οἱ Πλανῆται εἶναι ὅμοιοι τῆς Γῆς μας; ἀποδεικνύει ἰκανῶς ἡ Ἀστρονομία πιθανὸν δὲ εἶναι καὶ τὸ νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλα ἡλιακὰ συστήματα.

ΣΜΘ'. Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἔχη καὶ ἄλλην ἔννοιαν. Ἄραγε εἰς τὸν ἀπέραντον τόπον, τὸν ὁποῖον φανταζόμεθα, ὑπάρχουσι πολλὰ οὐρανίων σωμάτων συστήματα, ἀσύναπτα καὶ ἀκοινωνήτα μετ' ἀλλήλων, καὶ ἐκ τούτων καθ' ἓν μὲν νὰ εἶναι ὅλον τι μονῆρες, πάντα δὲ νὰ διαχωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοῦ κενοῦ; Ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑποθέτει τῷ κόσμῳ τούτῳ ὅρια τὸ κενόν· τὸ δὲ ἐξελέγχεται ἀνύπαρκτον· διὰ τοῦτο ἀπαντῶντες ἀποφάσκομεν τὴν ὑπαρξὴν τοιούτων ἀκοινωνήτων συστημάτων. Ἀποδεχόμεθα μάλιστα, ὅτι ὅλα τὰ οὐράνια σώματα καὶ ὅλα τὰ συστήματα συνέχονται ἀκριβῶς πρὸς ἀλλήλα, καὶ ἀποτελοῦσιν ἓν ὅλον, τὸ ὁποῖον δὲν καθυποβάλλεται εἰς τὴν πείραν.

ΣΝ'. Πρὸς δὲ τὸ δεύτερον ζήτημα (**ΣΜΖ'.**) λέγομεν, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος εἶναι ὁ κάλλιστος καὶ ὁ μόνος, ἐπειδὴ δὲν δύναμεθα νὰ τὸν παραβάλωμεν μὲ ἄλλον τινὰ καλλίτερόν του· ἀλλ' ἐὰν θέλητε νὰ βεβαιώση, ὅτι παρεκτός τούτου τοῦ κόσμου, καθὼς εἶναι δημιουργημένος καὶ διατεταγμένος, ὑπῆρχάν μὲν καὶ ἄλλοι πολλοὶ δυνατοὶ νὰ παραχθῶσι, ἐδιάλεξεν ὅμως ὁ Θεὸς τοῦτον ὡς τὸν κάλλιστον· ἤθελεν εἰπεῖν οὗτος λόγον, τὸν ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποδείξη, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα εὐρίσκεται ἐπέκεινα τῆς σφαίρας τῶν γνωστικῶν μας δυνάμεων. Εἰδὲ τις ἐπιχειρεῖ νὰ βεβαιώση τὴν γνώμην ταύτην ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ παντοδαπὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ κακὰ, ὅσα ἐπικρατοῦσιν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· οὗτος ἤθελεν ἐπιχειρήσειν πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον οὔτε ὁ Θεὸς, οὔτε ὁ γνήσιος καὶ πιστὸς τοῦ Θεοῦ λατρευτῆς χρειάζεται.

ΣΝΑ'. Ὁ κόσμος, καθὸ ἐμπειρικῶν ἀντικειμένων ἄφροισμα, ὀνομάζεται καὶ φύσις· ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς ταῦτα τὰ ἀντικείμενα, ὀνομάζεται ὑπὲρ φύσιν· ὅτι συμβαίνει

κατὰ τοὺς κανόνες τῆς φύσεως, φυσικὸν φαινόμενον· ἢ συνέχεια τοιούτων φαινομένων, εἶρμος ἢ δρόμος τῆς φύσεως· τὸ ὁμαλὸν τῆς συνεχείας, τάξις τῆς φύσεως. Τὸ παρεκτρεπόμενον ἀπὸ τὴν τάξιν, ἄτακτον ἢ κακόν· ἐὰν δὲ φαίνεται ἐναντίον τῶν νόμων τῆς φύσεως, παρὰ φύσιν ἢ κατὰ τῆς φύσεως· εἰ δὲ γίνεται ἀπ' αἰτίας ἐκτὸς τῆς φύσεως κειμένην, ὑπὲρ φύσιν. Τὸ ὑπὲρ φύσιν ὀνομάζεται θαῦμα κυρίως· διότι καταχρηστικώτερον ὀνομάζεται θαῦμα πᾶν σπάνιον καὶ ἀσυνήθιστον πρᾶγμα. Ἡ ἄρνησις τῶν κυρίως θαυμάτων ἀναιρεῖ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀπολύτου καὶ ἀναγκαίου ὄντος ἡγουν τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ, ὃς τις μόνος δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὰ θαύματα, καὶ οὐδεὶς ἄλλος· χρειάζεται ὅμως μέγιστη προσοχὴ εἰς τὸ νὰ μὴ παραδεχώμεθα ψευδῆ διηγήματα ἀντὶ θαυμάτων. Πρὸς δὲ τοῦτο ἀπαιτεῖται πρῶτον τελεία ἱστορικὴ ἀπόδειξις, ὅτι ἔγεινε καθ' ὅλας τὰς μερικὰς καὶ λεπτομερεῖς περιπτώσεις· καὶ δευτέρον φιλοσοφικὴ ἀπόδειξις, ὅτι τὸ γεγονός δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργηθῇ ὑπ' οὐδεμιᾶς τῶν φυσικῶν δυνάμεων κατὰ τοὺς φυσικοὺς κανόνας. Εἶναι λοιπὸν συμβουλὴ τοῦ Λόγου, ὅταν προσπαθῇ νὰ μάθῃ φαινόμενα, νὰ τὰ ἐξηγῇ ὅλα φυσικῶς· νὰ ἀποδέχεται δὲ καὶ εἴτι φυσικῶς μὴ ἐρμηνευόμενον ἀναφέρεται εἰς ὑπερφυσικὴν αἰτίαν.

.....

ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Μεταφυσική Θεολογία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τι εἶναι Μεταφυσική Θεολογία, καὶ Τίνα
ζητοῦνται εἰς αὐτήν.

ΣΝΒ΄.

Ἡ Μεταφυσική Θεολογία εἶναι ἐπιστήμη ἐξετάζουσα μὲ
θεωρητικὰς ἀρχὰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς ιδιότητας,
καὶ τὰ ἔργα του. Εἶναι δὲ διάφορος καὶ παρὰ τὴν θετικὴν
θεολογίαν, ἥτις διδάσκει τὰ περὶ Θεοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως,
καὶ ἀπὸ τὴν Ἠθικὴν θεολογίαν, ἥτις ἀνερευνᾷ τὰ
αὐτὰ μὲ πρακτικὰς τῆς Ἠθικῆς ἐπιστήμης ἀρχὰς.

ΣΝΓ΄. Ἀφ' οὗ φθάσῃ μίαν φοράν ὁ θεωρητικὸς Λόγος
διὰ τῶν κοσμολογικῶν ἐξετάσεών του εἰς τὴν ιδέαν τοῦ ἀ-
προσδιορίστου καὶ ἀπολύτως ἀναγκαίου (ΣΜΕ΄). πολλὰ
προσφυῶς καὶ καταλλήλως συνάπτει μὲ αὐτήν καὶ τὴν ιδέαν
τῆς ἐξόχου τελειότητος, ἐπειδὴ εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἡ συν-
ᾄψῃ τὸ ἀπόλυτον μὲ τὴν ἔλλειψιν καὶ ἀτέλειαν. Ἐπεὶ οὖν

ἐκπηγάζει ἡ ἰδέα τῆς ἀπολύτως ἀναγκαίας καὶ ἐξόχου τελειότητος.

ΣΝΔ'. Τὸ ταύτης τῆς ἰδέας ἀντικείμενον, ὡς παντέλειον, εἶναι Λογικὸν καὶ Ἐλεύθερον, καὶ ἡ ἀρχὴ παντὸς προσδιορισμένου, ἤγουν τὸ δημιουργῆσαν τὸν κόσμον. Γεννᾶται λοιπὸν οὕτως εἰς τὸν νοῦν μας ἡ ἔννοια τοῦ πρώτου ὄντος, τοῦ ἐξόχου ἔντος, τοῦ ὑπερτελεστάτου ὄντος; τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν **ΘΕΟΝ**.

ΣΝΕ'. Περὶ Θεοῦ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος ἐξετάζει ὁ θεωρητικὸς Λόγος τρίατινα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται **Μεταφυσικὰ Θεολογίας ζητήματα**.

α' Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ.

β' Περὶ ἰδιοτήτων Θεοῦ.

γ' Περὶ ἔργων Θεοῦ.

Ταῦτα θέλομεν ἐξετάσειν καθὲν εἰς τὰ ἐφεξῆς κεφάλαια.

Σημειώσεις. Τέταρτόν τι ἄλλο ζήτημα. Πῶς πρέπει εἰσαγεῖν τὸν Θεόν; δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα. διότι κυρίως σημαίνει τὴν χρεωστὴν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν Θεόν. Τοῦτο δὲ διδάσκεται ἀπὸ τῆς Ἡσυχαστικῆς Θεολογίας, καὶ ἀπὸ τῆς διδασκαλίαν τῆς πίστεως.

ΣΝΖ'. Πρὸς δὲ τὰ τρία ταῦτα ζητήματα ἀπαντῶσι δύο δόξαι τῆς Μεταφυσικῆς Θεολογίας· οἱ μὲν θέλουσιν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὑπὲρ φύσιν ὄν, τοῦ ὁποῖου ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τινὰ ἰδέαν, ἢ συλλαμβάνει πολλὰ ἀμυδράν, δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος μὲ καμμίαν φυσικὴν μέθοδον νὰ φθάσῃ εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὰς ιδιότητας καὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πρέπει αὐτὸς ὁ Θεὸς νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ ὅλα ταῦτα· ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν καὶ γνωρίζομεν τῷ ὄντι ὅλα ταῦτα κατὰ φυσικὸν τρόπον, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν ὀρθὸν Λόγον. Ἄλλ' ἐρωτῶμεν τοὺς πρώτους, Πῶς γνωρίζομεν τὰ περὶ Θεοῦ λεγόμενα; εἰάν

εἴπωσιν, ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς δίδει τὴν δύναμιν τοῦ νὰ τὰ γνωρίζωμεν, λέγομεν καὶ ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ἔκαμε φύσει τοιαύτης, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν τὰ περὶ Θεοῦ· καὶ λοιπὸν θεολογοῦμεν φυσικῶς, ὅσον ἐγχωρεῖ εἰς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ.

ΣΗΖ΄.

Εἰς ἀπόδειξιν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως ἐμεταχειρίσθησαν οἱ φιλοσοφούντες τέσσαρας τοὺς ἐφεξῆς τρόπους· α' Ὀντολογικόν, ἀποδεικνύοντες ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ὑπάρχει Θεός. β' Ἐκσμολογικόν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκ τοῦ ἐνδοχομένου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποδεικνύουσι τὸ ἀναγκαῖον τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως. γ' Τελεολογικόν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκ τῆς σκοπιμότητος τῶν μερῶν τοῦ κόσμου βεβαιόνηται τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπάρξις. δ' Ἱστορικόν, κατὰ τὸν ὁποῖον μαρτυρεῖται τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπάρξις ἐκ τῆς κοινῆς συμφωνίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ἔζησαν εἰς πάντα χρόνον, καὶ πάντα τόπον, καὶ ἐτίμησαν τὸ ὑπέρτατον ὄν.

ΣΝΗ΄. Ὀντολογικῶς ἐρευνῶν τὴν ὑπάρξιν τοῦ Θεοῦ· ὁ φιλοσοφῶν συλλογίζεται οὕτως. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, ὄντος ὑπερτάτου καὶ τελειοτάτου, δὲν περιέχει καμμίαν ἀντίφασιν· ἀρὰ ὁ Λόγος τίποτε δὲν σφάλλει ἀποδεχόμενος τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπάρξιν.

ΣΝΘ'. Κοσμολογικῶς δὲ θεωροῦντες περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ συλλογιζόμεθα οὕτως. Ἡ ὑπαρξίς τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων εἶναι ἐνδεχομένη, καὶ μεταβλητή· διότι ἡ πείρα μᾶς δείχνει ἀκατάπαυστον μεταβολὴν προσδιορισμῶν, πάντοτε ἐπικρατοῦσαν γέννησιν καὶ φθορὰν εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχωσιν ἐνδεχόμενα, πρέπει νὰ ὑπάρχη καὶ τὴ ἀπολύτως ἀναγκαῖον Ὄν· διότι δὲν ἐμποροῦν νὰ εἶναι πάντα τὰ ὑπάρχοντα ἐνδεχόμενα, ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι νὰ ὑπάρχη καὶ τὴ, τὸ ὁποῖον νὰ περιέχη τὸν ἀποχρῶντα λόγον καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς τῶν ἄλλων ὑπάρξεως. Ἀπολύτως δὲ ἀναγκαῖον Ὄν πρέπει νὰ ἔχη καὶ ὅλας τὰς ἐξόχους τελειότητος, ἐπειδὴ κατ' ἄλλον τρόπον δὲν κατανοεῖται πῶς τοῦτο περιέχει τὸν ἀποχρῶντα λόγον καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς πάντων τῶν ἄλλων ὑπάρξεως· Ὑπάρχει λοιπὸν ἀναγκαῖον καὶ ὑψίστον Ὄν, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν ΘΕΟΝ.

ΣΞ'. Τελεολογικῶς δὲ ἀνερευνῶντες τὰ περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ συλλογιζόμεθα οὕτως. Ὁ κόσμος πανταχοῦ ἀναγγέλλει θαυμάσιον τινὰ σκοπιμότητα, ἥγουν τοιαύτην τῶν πραγμάτων διαταγὴν καὶ συνάφειαν, διὰ τῆς ὁποίας ὅλα ἀναφέρονται πρὸς ἄλληλα ὡς μέσα καὶ σκοποί. Ἡ σκοπιμότης αὕτη κατ' ἑαυτὴν δὲν κατανοεῖται, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ πῶς ἡ φύσις κατὰ τυφλὴν τινὰ ἀνάγκην ἐνεργεῖ τόσον παντοδαπῶς καὶ ποικίλως, καὶ τὰ ἐνόησι εἰς τόσον πολὺ διαφόρους σκοπούς. Πρέπει λοιπὸν ὅλα ταῦτα νὰ ἔχωσι λογικὴν τινὰ ἀρχὴν, ἥτις ἐλευθέρως τὰ παρήγαγε καὶ τὰ διέταξεν οὕτως. Πολλοὶ τοιαῦται ἀρχαὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσι· μάλιστα δὲ ἡ ἐνόησις, καὶ ἡ τελεία ἀλληλουχία πάντων, ὅσα γινώσκομεν, μᾶς ἀναγγέλλει ὅτι ὑπάρχει μίᾳ καὶ μόνῃ ἀρχῇ· αὕτη δὲ πρέπει νὰ εἶναι Ὄν ἀπολύτως ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ ὁ

κόσμος είναι ἐνδεχόμενος. Ἀπολύτως δὲ ἀναγκασίον ὄν πρέπει νὰ εἶναι παντέλειον καὶ ὑπερέλειον· ὑπάρχει ἄρα ἀναγκασίως τελειότατόν τι ὄν, δημιουργὸν τοῦ παντός, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ ΘΕΟΣ.

ΣΞΑ. Ἱστορικῶς δὲ τελευταῖον ἀποδεικνύεται οὕτως. Εὐρίσκονται ἀναντίρρητα σημεῖα εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων μεταξύ πάντων τῶν ἔθνων τῆς Γῆς προσκυνεῖται καὶ ἐπροσκυνήθη πάντοτε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός. Βασιῖ, βωμοί, ἱερεῖς, τὰ πάντα διωρισμένα εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν λατρείαν· ἀλλ' ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ὑποθέτει πληροφορίαν τῆς ὑπάρξεώς του. Πρέπει λοιπὸν ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς νὰ εἶναι τόσο φυσικὴ καὶ ἀναγκαία, ὥστ' εἶναι ἄλογον ἢ κτηνώδες τὸ νὰ μὴ ἀποδέχεται τις Θεόν. Ἐὰν λοιπὸν καὶ εἶναι παντοδαπὰ καὶ τὰ ὀνόματα καὶ οἱ τύποι, μὲ τὰ ὁποῖα προσκυνεῖται ἀνέκαθεν τὸ ὑψίστον ὄν· ἡ ὑπαρξίς του ὅμως οὔτ' ἀμφιβάλλεται, οὔτ' ἀθετεῖται ἀπὸ κατὰ τὴν τῆς Γῆς ἔθνος. Ἀποδεικνύεται ἄρα καὶ οὕτως, ὅτι ὑπάρχει ΘΕΟΣ.

Σημειώσεις. Π ἀπόδειξις αὕτη δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀναιρεθῇ μὲ τὸ ὅτι ὑπῆρξαν πολλὰ παλαιὰ καὶ νεώτερα ἔθνη, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπροσκύνησαν, οὔτε προσκυνοῦν ἐν ὑψίστον ὄν, ἀλλὰ πολλὰ, τὰ ὅποια δὲν ἀξιοῦν τὸ ὄνομα τῆς Θεότητος· διότι πρὸς τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἔλα τὰ ἔθνη, εἶν καὶ ἀπεδέχθησαν πολλὰ ὑψηλότερα τοῦ ἀνθρώπου ὄντα καὶ τὰ ἐπροσκύνησαν ὡς Θεούς, ἀλλ' ὅμως ἐξ αὐτῶν ἔν ἐνέμιξαν ὑψίστον καὶ ὑπατον πάντων· καὶ ὅτι απαιτεῖται ὑψηλότερός τις βαθμὸς καλλιέργειας καὶ παιδείας, διὰ νὰ κατελάβη ὁ ἀσθενὴς ἄνθρωπος καθαρῶς ἐπωσοῦν καὶ εἰλικρινῶς τὴν ἀληθειᾶν τοῦ μόνου Θεοῦ ἰδέαν· ἀλλ' ἡ ἀπόδειξις αὕτη πρέπει νὰ ἐκτεθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον εἰς τὴν ἠθικὴν Θεολογίαν.

ΣΞΒ. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων καταφαίνεται ἐναργέστατα ἡ ἀνοικία τῶν ἀφρόνων, ὅσοι εἶπαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν Οὐκ ἔστι Θεός. Μεγίστη ἀπόρεια εἶναι ἰὼς κατήνη-

σαν εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο. Ἰδέα, ἥτις δὲν περιέχει ἀντίφρασιν (ΣΝΗ'), μὴδ' εἶναι ἐπίπλάστος, ἀλλ' ἀναγκαία, ὡς ἐκ τοῦ Λόγου ἡμῶν ἐκπηγάζουσα (ΣΝΘ'), καὶ ἥτις συμφωνεῖ καὶ συνάδει ἀκριβέστατα μετὰ τὴν σκοπιμότητα τοῦ κόσμου (ΣΞ'), καὶ ὁμολογεῖται ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν εἰς πάντα τόπον καὶ εἰς πάντα χρόνον (ΣΞΑ'), εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθῇ ἀνυπαρκτος ἀπὸ τοὺς κενόφρονας τούτους; Πολλὰ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ἄνθρωποι τοιοῦτοι δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὸν κόσμον· ἢ ἂν ἡ κακοήθεια τοὺς κάμνη νὰ πρόπτωσιν ἀντίθεα, ἡ καρδιά των ὁμῶς ἀναγκάως τοὺς ταλανίζει ἐσωτερικῶς, ὅτι ἀθετοῦσι κτηνωδῶς τοῦ ὑπερτάτου ὄντος τὰ σωτηριώδη προστάγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ ἰδιοτήτων Θεοῦ.

ΣΞΓ'.

Ἰδιότητες Θεοῦ ὀνομάζονται αἱ ιδέαι, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς αὐτὸν, καὶ ἐρμηνεύουσιν ὅπως οὖν τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεώς του.

ΣΞΔ'. Διὰ νὰ εὐρωμεν τὰς τοῦ Θεοῦ ιδιότητας μᾶς εἰδείξαν οἱ Σχολαστικοὶ Θεολόγοι τρεῖς μεθόδους, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται ὁδὸς αἰτιολογίας· ὁδὸς ἄρσεως· ὁδὸς ἐξοχῆς. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην συλλογίζονται, ὅτι ὁ Θεὸς ὡς δημιουργὸς τοῦ κόσμου ἔχει ὅλας τὰς τελει-

τητάς, τὰς ὁποίας μετέδωκεν εἰς τὰ κτίσματά του, καὶ μάλιστα εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸ τελειότερον ἀπ' ὅλα τὰ κτίσματα.

»Δι' ὃ ἕκαστον τοιοῦτον, ἐκεῖνο μᾶλλον τοιοῦτον«. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ ἔχη τὰ ἐλλείμματα τῶν περιορισμένων δημιουργημάτων του. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην, ὅτι ὁ Θεὸς ὡς ἕξοχον ὄν ἀναγκαίως ἔχει ὅλας τὰς τελειότητας κατ' ἕξοχὴν.

ΣΞΕ. Διαιροῦνται δὲ αἱ τοῦ Θεοῦ ιδιότητες· α'. εἰς πρωτεύουσας καὶ εἰς δευτερεύουσας· κ' ἐκεῖναι μὲν εἶναι αἱ ἀναφερθεῖσαι ἀνωτέρω (ΣΝΓ, ΣΝΔ'), αὗται δὲ, αἱ ἐξ ἐκείνων ἐκπηγάζουσαι· β'. εἰς φυσικὰς καὶ εἰς ἠθικὰς· αἱ δευτέραι προσανήκουσιν εἰς τὸν Θεόν, καθὸ Πανάγιον καὶ Πανάγαθον ὄν, καὶ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῶσιν εἰς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως Θεολογίαν· αἱ δὲ πρώται, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὑπὲρ φύσιν, κάλλιον εἶναι νὰ ὀνομάζωνται ὑπερφυσικαί· γ'. εἰς ἐμμόνους καὶ εἰς μεταβατικὰς· κ' ἐκεῖναι μὲν σημαίνουν τὰς ἐσωτερικὰς τοῦ Θεοῦ ιδιότητας, τὰς ὁποίας ἀνθρώπινος νοῦς δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπεράνη· αὗται δὲ, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὸν κόσμον.

ΣΞς. Μ' ὅλον ὅτι εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ὁ Θεὸς καὶ αἱ θεῖαι του ιδιότητες· ἐκθέτομεν μ' ὅλον τοῦτο ἐδῶ μὲ συντομίαν ὅσας πορίζονται οἱ Σχολαστικοὶ Θεολόγοι ἀπὸ τὴν ιδέαν τῆς τελειότητός του.

α'. Τὸ Ἐνιαῖον, κατὰ τὸ ὁποῖον φύσει ὁ Θεὸς εἶναι Εἷς

β'. Τὸ ἀπλοῦν, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς εἶναι ἄυλος καὶ καθαρὸς, καὶ ἐκτὸς πάσης συνθέσεως· ἐπειδὴ ἡ σύνθεσις εἶναι περιορισμένον τι· ἀπὸ δὲ τὴν ιδέαν τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ εἶναι μακρὰν ἅπασ· περιορισμός.

γ'. Τὸ ἀναίτιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς εἶναι δὲ

ἑαυτοῦ ὅτι εἶναι· καὶ εἶναι ἀπόλυτος ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν αἰτιῶν.

δ. Τὸ αὐτάρκες, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Θεὸς εἰς τὰ ἔργα του δὲν ἔχει χρειάν συνέργιας τινός.

ε. Ἡ Παντοδυναμία, κατὰ τὴν ὁποίαν δύναται τὰ πάντα.

ς. Ἡ Πανσοφία, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀπεριόριστος ἡ γνώσις του, ὅθεν εἶναι φανερόν, ὅτι γνώσις τοιαύτη ἔμπο-
ρεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἄμεσος θεωρία παντὸς γνωστοῦ πράγματος. Προγνώσιν δὲ τῶν μελλόντων λέγοντες ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀ-
ναφέρομεν εἰς ἡμᾶς τοὺς πεπερασμένους ἀνθρώπους· ἐπειδὴ μέλλοντα καὶ παρελθόντα εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι, ἀλλὰ πάντα παρόντα.

ζ. Τὸ πανταχοῦ παρεῖναι, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ εἶναι καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐπὶ Θεοῦ δὲν περιορίζονται ἀπὸ κανένα τόπου.

η. Ἡ Αἰωνιότης, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν περικλείεται εἰς χρόνον. Κατανοεῖται δὲ τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, ὅτι ἐπειδὴ τόπος καὶ χρόνος εἶναι εἶδη καὶ τύποι τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας τῶν αἰσθητῶν, δὲν ἐφαρμόζονται εἰς τὸν Θεόν.

θ. Τὸ ἄτρεπτον, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Θεὸς δὲν ὑπόκει-
ται εἰς καμμίαν προσδιορισμῶν μεταβολήν.

ι. Τὸ ἄπειρον καὶ ἀμέτρητον, κατὰ τὸ ὅποιον δὲν προσδιορίζεται οὔτε δι' ἀριθμῶν, οὔτε διὰ μέτρων. Φανε-
ρόν δὲ εἶναι, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ ιδιότητες ἐκπηγάζουσιν ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ τελείου· καὶ ὅτι οἱ ἐνταῦθα γενόμενοι ὀρισμοὶ εἶναι ὑπογραφικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ Θεῶν ἔργων.

ΣΕΖ'.

Θεοῦ ἔργα ὀνομάζονται, ὅσων εἶναι ἀρχηγὸς αὐτὸς ὁ Θεός. Εἰς ταῦτα θεωρεῖται ἡ ἄπειρος δύναμις καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης. Ἔργα λοιπὸν Θεοῦ εἶναι τὰ πεπερασμένα ὄντα, τὰ ὅποια ἐμποροῦν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρὸς τὸν Θεὸν, καθὸ παρήχθησαν, καὶ καθὸ διαρκουῦσι, καὶ καθὸ διοικουῦνται. Ἐντεῦθεν δὲ προσέρχονται αἱ τρεῖς ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ, αἱ ὅποια λέγονται δημιουργία, συντήρησις, καὶ κυβέρνησις τοῦ κόσμου.

Σημειώσεις. Ἐμπορεῖ δηλονότι ὁ κόσμος νὰ ἀναφερθῇ πρὸς τὸν Θεὸν α'. ὡς κτίσμα πρὸς τὸν ἀκτιστὸν κτίστην. β'. ὡς φθαρτὸν πρὸς τὸν ἀφθαρτὸν. γ'. ὡς μεταβλητὸν πρὸς τὸν ἀμετάβλητον. Ὁ κτίστης λοιπὸν Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον, καὶ τὸν συντηρεῖ διὰ νὰ μὴ φθαρῇ, καὶ τὸν κυβερνᾷ διὰ νὰ μὴ μεταβληθῇ.

ΣΞΗ'. Ἡ κτίσις τοῦ κόσμου εἶναι τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνέργεια, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφερεν εἰς τὸ εἶναι τὸν κόσμον. Αὕτη δὲ, ἐπειδὴ οὐκ εἶναι θεωρεῖται μόνον κατ' εἶδος, ἀλλὰ καὶ κατ' ὕλην, ὀνομάζεται δημιουργία, ἢ γούρην παραγωγή ἐκ τοῦ μηδενός (ΥΒ'). Κατὰ δὲ τοῦτο ἡ παραγωγή τῆς ὕλης διακρίνεται ἀπὸ τὴν αὐτῆς εἰς ἓν ὅλον διαμόρφωσιν ὡς πρώτη δημιουργία καὶ δευτέρα, χωρὶς ὅμως νὰ μεσολαβήσῃ διαδοχὴ μεταξὺ τῶν δύο ἔργων. Μένει δὲ ἀκατάληπτος ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον παρήχθη τὸ πεπερασμένον ἀπὸ τὸ ἄπειρον.

ΣΞΘ'. Ἡ συντήρησις εἶναι τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας ὁ κόσμος λαμβάνει ἀπ' αὐτοῦ τὴν διάρκειάν του. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ προαγομένη ἢ συνεχιζομένη δημιουργία, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς διὰ τῆς κτίσεως καὶ συντηρήσεως εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς πεπερασμένης υπάρξεως. Κατὰ δὲ τοῦτο ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ὅχι δηλονότι μόνον τὰ πλασθέντα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη παρόντα, καὶ τὰ ἐσόμενα ὀνομάζονται θεῖα δημιουργήματα.

ΣΟ'. Ἡ δὲ κυβέρνησις εἶναι τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, κατὰ τὴν ὁποίαν διοικοῦνται ἀπὸ τὸν Θεὸν αἱ μεταβολαὶ τοῦ κόσμου. Ὅλα λοιπὸν τὰ τοῦ κόσμου φαινόμενα ἀναφέρονται εἰς πρώτην ἀρχὴν τὸν Θεόν, ἐὰν καὶ παντὸς μερικοῦ φαινομένου πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν σειρὰν τῶν αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων μία τις ἰδιαιτέρα καὶ μερικωτέρα ἀρχή. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Θεοῦ, θεωρουμένη ὡς κηδεμονία αὐτοῦ περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν δημιουργημάτων του, μᾶς δίδει τὴν ἰδέαν τῆς Θείας προνοίας· ὅτι δὲ ἡ θεῖα πρόνοια εἶναι μὲν μερικὴ προνοῦσα τὰ κατὰ μέρος, εἶναι δὲ καθολικὴ στρεφόμενη περὶ τὰ καθόλου, εἶναι ἄτοπος καὶ ἄλογος ἡ διαίρεσις· διότι τὰ μερικὰ καὶ τὰ καθόλου εἶναι τρόποι νοήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πεπερασμένου πνεύματος καὶ εἰς τὸν ἀπειροτέλειον νοῦν εἶναι ἀνοίξεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ρ Ο Δ Ι Ο Ϊ Κ Η Σ Ι Σ .

Τὴ εἶναι Αἰσθηματική.

Α΄.

Αἰσθηματική εἶναι ἐπιστήμη τῶν ἀρχικῶν νόμων τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐνεργείας, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνει τὸ ἀρεστὸν ἢ δυσάρεστον εἰς τὰ καλὰ καὶ ὑψηλὰ, ἢ τὰ ἐκ τούτων σύνθετα, ἢ τέλος τὰ τούτων ἀντίθετα. Τὴν ὀνομάζομεν δὲ οὕτως, ἐπειδὴ τὰ μὲν πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων κρίνει, πρέπει νὰ ἐποπτευθῶσιν ἢ νὰ γείνωσιν αἰσθητὰ εἴτε διὰ τῆς ἐξωτερικῆς εἴτε διὰ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως· αὕτη δὲ κρίνει τὰ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκ τούτων συμβαίνοντα αἰσθήματα.

Σημειώσεις. Τὴν Αἰσθηματικὴν ὀνομάζουσιν οἱ νεώτεροι Αἰσθηματικὴν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦτο δύναται θεωρητικώτερον νὰ σημαίη ἐπιστήμην τῶν αἰσθητῶν, ἤ γούν τὴν ἐρμηνεύουσαν. Πῶς γίνονται αἰσθητὰ τὰ ἐκτὸς, καὶ νὰ συμπέσῃ μὲ τὸ μέρος τῆς ἐμπειρικῆς Ψυχολογίας (Εμπειρ. Ψυχ. ΟΘ'. κ. ε. ξ.) καὶ τῆς Μεταφυσικῆς (ΙΣ'. κτλ.), ὅπου ἐκτίθενται οἱ κανόνες ταύτης τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας λέγεται ἐπιθετικῶς, οἷον, Αἰσθηματικὴ οὐσία κτλ. διὰ τοῦτο ζητοῦμεν τὴν ἄδειαν νὰ ὀνομάσωμεν τὴν προκειμένην ἐπιστήμην Αἰσθηματικὴν καὶ πρὸς διάκρισιν ἐκείνης, καὶ δεῖτε ἐξετάζει τὰ αἰσθήματα, ἤ γούν τὰς ἐκ τῶν αἰσθητῶν προξινουμένας διαθέσεις. Πρῶτος δὲ Ἀλεξάνδρος Γοττλῆιβος Βαῦμεγάρτενος (Alexander Gottlieb Baumgarten) ἔδωκε κατὰ τὸ 1750 ἔτος ἰδέαν τοιαύτης ἐπιστήμης, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν γεννωμένη δίδει γενικὰς ἀρχὰς εἰς κρίσιν τοῦ εἰς τὰ φαινόμενα καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης ἀρίσκοντος. Ἐκτότε δὲ τὴν ἐμόρφωσαν εἰς τὸ τελειότερον, καὶ κατ' ἐκάστην τὴν τελειοποιῶσιν ἀκρβέστερα· οἱ νεώτεροι τῆς Γερμανίας φιλόσοφοι. Περιέφημι δὲ συγγραφεῖς ταύτης τῆς ἐπιστήμης κρίνονται τὴν σήμερον εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἰωάννης Παῦλος Ρίχ-

τερος (Jean Paul Richter), Βουτερβέκιος, Πολίτιος, καὶ ὁ Κρύγιος, τοῦ ὁποίου εἶναι σχεδὸν ὅλη ἡ ὕλη, ἐκ τῆς ἐποίας ἐμορφώθη τὸ παρὸν συνταγμάτιον.

Β'. Ἡ αἴσθησις τοῦ ἀρέσκοντος ὀνομάζεται ἀπὸ μὲν τοὺς Γάλλους *gouit*, ἀπὸ δὲ τοὺς Γερμανοὺς *Geschmack*. Σημαίνουσι δὲ καὶ τὰ δύο γεῦσιν ἢ γεῦμα κατὰ λέξιν· ἀλλὰ καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ φανερόνουνσι διὰ τῆς λέξεως τὴν ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως ἀποτελουμένην εἰς τὰ αἰσθητά διακρίσιν τοῦ ἀρεστοῦ ἢ δυσάρεστου. Ἐὰν ἡ σημασία αὕτη ἠδύνατο ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν λέξιν γεῦμα, ἠθέλαμεν ὀνομάσειν προσφυῶς τὴν ἐπιστήμην ταύτην *Γευματολογία*, καθὼς παρενέβαλε τὴν λέξιν ταύτην εἰς τὴν Αἰσθητικὴν τοῦ ὁ Κρύγιος· ἀλλ' ἡμεῖς τὴν ὀνομάζομεν αἴσθησιν, χωρὶς νὰ φοβηθῶμεν μὴ συμπέσῃ μετὰ τὴν αἴσθησιν τὴν κοινὴν καὶ ἐξωτερικὴν, λέγω τὴν ἀντιλαμβανομένην τὰ ἐκτὸς, καὶ ἀρεστὰ εἶναι, καὶ δυσάρεστα· διότι εἰς τὴν γλιῶσσαν μας ἄνθρωπος μὲ αἴσθησιν δὲν σημαίνει, ὅτι ἔχει τὴν κοινὴν εἰς ὅλους αἴσθησιν, ἥτις προϋποτίθεται εἰς καθένα, ἀλλ' ὅτι κρίνει ὀρθῶς τὰ εἰς τὴν αἴσθησιν ὑποπρίτοντα ἀρεστὰ ἢ δυσάρεστα, καὶ πάλιν ἀναίσθητον λέγομεν ὄχι τὸν στερημένον τὰς πέντε αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὸν μὴ αἰσθανόμενον ἐσωτερικῶς τὸ καλὸν καὶ τὸ ὑψηλὸν, καὶ προσέτι ἠθικώτερον, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀτιμίαν.

Γ'. Ἡ Αἰσθηματικὴ ἐμπορεῖ νὰ ὀρισθῆ καὶ θεωρία τῶν καλῶν τεχνῶν· ὀνομάζονται δὲ καλαὶ τέχναι, ὅσα ἐσχολοῦνται εἰς ἔργα ἀρέσκοντα τὰς αἰσθήσεις, καθὼς θέλει ἐκτεθῆν ἐφεξῆς· ἐκλαμβάνεται δὲ οὕτω μερικώτερον· διότι ὄχι μόνον τεχνητὰ, ἀλλὰ καὶ φυσικὰ ἔργα ἔχουσιν αἰσθηματικὴν εὐαρέστησιν· καὶ πρέπει νὰ θεωρῆ ἡ ἐπιστήμη αὕτη ὄχι μόνον τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῆς φύσεως τὰ εὐάρεστα. Θεω-

ρία ὅμως τῶν καλοῦν ἐπιστημῶν δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ· διότι τῆς ἐπιστήμης ἔργον εἶναι ἡ εὕρεσις τῆς ἀληθείας, καὶ ὄχι τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ ὑψηλοῦ. Καὶ αὕτη δὲ ἡ Αἰσθηματικὴ δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ οὔτε καλὴ τέχνη, ἐπειδὴ τέχνη δὲν εἶναι, οὔτε καλὴ ἐπιστήμη, ἐπειδὴ ἀνερευνᾷ τὴν εἰς τὰ ἀρέσκοντα ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ σκοπῇ τὸν εὐαρέστησιν, καὶ ἐπειδὴ καμμίαν ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ καλή.

Δ. Τσιχύτη οὕσα ἡ Αἰσθηματικὴ (Α', Γ'), δὲν ἐμπορεῖ νὰ γεννήσῃ οὔτε τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀρέσκοντος, οὔτε τὴν εὐφύϊαν τοῦ τεχνίτου· ἀλλ' ἡ φύσις πρέπει νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀνθρώπον καὶ τὰ δύο ταῦτα· αὐτὸς δὲ νὰ τὰ ἀναπτύξῃ διὰ συχνοῦ ἐπιλογισμοῦ καὶ μελέτης καὶ περιεργείας τῶν ὅσα ἔχουσι φύσις καὶ τέχναι καλὰ καὶ ὑψηλά· ἡ δὲ Αἰσθηματικὴ εἶναι μέσον συντέλεστικὸν καὶ βοηθητικὸν εἰς τὴν τούτων ἀνάπτυξιν· ἢ, νὰ εἶπω ὀρθότερα, ἡ ἐπιστήμη αὕτη δὲν εἶναι διὰ τὸν τεχνίτην, ἀλλὰ διὰ τὸν φιλόσοφον, ὅς τι θέλει νὰ ἀποδώσῃ τοῦ ἀρέσκοντος λόγον, τὸν ὁποῖον εὕρισκε εἰς τὴν ἀνθρώπινην καρδίαν.

Ε'. Ἐκ δὲ τούτων συμπεραίνεται Πῶς πρέπει νὰ διδάσκεται καὶ νὰ γράφεται ἡ ἐπιστήμη αὕτη. Ἐὰν μέλλῃ νὰ εἶναι φιλοσοφικὴ ἐξέτασις τοῦ κατ' αἴσθησιν ἀρεστοῦ, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ γράφεται καὶ νὰ διδάσκεται καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη. Ὁ ταύτης συγγραφεὺς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τὸ ποιητικὸν δαιμόνιον· διότι εἰς τὸ νὰ θεωρήσῃ τις φιλοσοφικῶς περί τινος πράγματος ἀπαιτεῖται μὲν κάποιον τοῦ πνεύματος μετρία ὀξύτης, ὄχι δὲ καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἀναφλέγεται ὁ ποιητὴς, ἢ ἄλλος τεχνίτης, ὅταν γεννᾷ τὰ ἔργα του· ἀλλὰ εἶναι τὰ κατ' αἴσθησιν ἀρετὰ· ποίημα, φέρ' εἰπεῖν, ᾄσμα, ζωγραφία κτλ. καὶ ἄλλο τὸ φιλοσοφικόν

περὶ Αἰσθηματικῆς σύγγραμμα. Τοιαῦτα συγγράμματα ἔμπο-
ροῦν μὲν νὰ εἶναι στολισμένα μὲ γλαφυρὰν λέξιν, μὲ ἄρμονι-
κὴν σύνταξιν, μὲ τροπὰς καὶ μεταφορὰς καὶ σχήματα· ἀλλὰ,
καθὸ τοιαῦτα, μᾶλλον βλάπτονται ἐκ τῶν στολισμῶν τούτων
παρὰ ὠφελοῦνται.

ζ'. Ἡ Αἰσθηματικὴ πρέπει πρῶτον μὲν νὰ ἐξετάσῃ τὰς
διαβατικὰς ἀρχὰς τοῦ κατ' αἰσθησιν ἀρεστοῦ καθ' ἑαυτὰς καὶ
μονήρεις, καὶ τὰς ἐκ τούτου ποριζομένας αἰσθηματικὰς κρίσεις.
Δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ ἀπαντῶνται εἰς τὴν πείραν διάφορα μέ-
σα, ἐκ τῶν ὁποίων διεγείρεται εἰς τὸν ἄνθρωπον εὐαρέστησις,
ἤχοι, φέρ' εἰπεῖν, κινήματα, χρώματα κτλ., πρέπει νὰ ἐξε-
τάσῃ καὶ τὰ ἐμπειρικὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ μᾶς
προξενήσωσι τὴν εὐαρέστησιν. Κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον ἡ
Αἰσθηματικὴ ὀνομάζεται καθ' ἑαυτὰ· κατὰ δὲ τὸν δεύτερον,
ἐφηρημοσμένη· αὕτη δὲ χρεωστεῖ νὰ μᾶς διδάξῃ περὶ τῶν
καλῶν τεχνῶν συστηματικῶς καὶ συντόμως, ἀφίνουσα τὴν ἰ-
διαιτέραν πάσης μᾶς ἐξακρίβωσιν εἰς τὴν χωριστὴν πραγ-
ματείαν της. Ὡς γενικῶς λοιπὸν τὰς τέχνας ἀνερευνῶσα ἐμ-
πνεῖ νὰ ὀνομασθῇ φιλοσοφία ἢ θεωρία τῶν καλῶν
τεχνῶν. Εἰς τὰ δύο ταῦτα μέρη διαιροῦμεν σὺν θεῷ τὴν
προκειμένην πραγματείαν.

